

© Consiliul Europei/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2012. Această traducere a fost efectuată cu sprijinul Fondului fiduciar pentru drepturile omului al Consiliului Europei (www.coe.int/humanrightstrustfund). Nu obligă Curtea. Pentru mai multe informații, a se vedea referințele cu privire la drepturile de autor de la sfârșitul prezentului document.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour Européenne des Droits de l'Homme, 2012. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

Notă informativă privind jurisprudența Curții nr. 130

Mai 2010

Kononov c. Letoniei - 36376/04

Hotărâre din 17.5.2010 [MC]

Articolul 7

Articolul 7-1

Nullum crimen sine lege

Condamnare în baza unei prevederi adoptată în 1993 pentru crime de război comise în timpul celui de al Doilea Război Mondial: *absența violării*

În fapt – În 1998, reclamantul a fost acuzat pentru crime de război din cauza unui incident, care a avut loc cu 50 de ani mai devreme, în timpul celui de al Doilea Război Mondial, în timp ce era membru al unui commando sovietic compus din partizani roșii. Acuzațiile au fost întemeiate pe articolul 68 § 3 din Codul penal din 1961 a Republicii Sovietice Socialiste Letonia. Introdusă de către Consiliul Suprem Leton la 6 aprilie 1993, după restabilirea independenței Letoniei, această prevedere se referea la crimele de război. Camera penală a Curții Supreme a Letoniei l-a găsit vinovat pe reclamant de comiterea diferitor crime de război și l-a condamnat, luând în considerare vârsta și infirmitatea acestuia, la un an și opt luni de închisoare. Conform faptelor stabilite de instanțele letone, la 27 mai 1994, reclamantul conducea un comando de partizani roșii, care purtau uniformă germană, în cursul unei expediții punitive într-un sat din Mazie Bati (la acel moment aflat sub administrarea germană), ai cărui locuitori erau suspectați că ar fi denunțat germanilor un alt grup de partizani roșii. După ce au găsit puști și grenade furnizate de germani, partizanii au dat foc caselor și au omorât nouă săteni, printre care trei femei – dintre care una era la sfârșitul sarcinii. Sătenii care au fost omorâți nu erau înarmați; niciunul nu a încercat să fugă sau să opună rezistență partizanilor. Potrivit reclamantului, victimele atacului erau colaboratori care au denunțat/trădat germanilor un grup de partizani, trei luni înainte. Reclamantul a declarat că unitatea sa a fost înputernicită de un tribunal ad-hoc organizat în cadrul detașamentului de partizani roșii să aducă persoanele responsabile în vederea judecării acestora. Acesta susține că nu el personal a condus operațiunea și că nu a intrat în sat. În cererea sa introdusă în fața Curții Europene, reclamantul invoca faptul că actele care îi erau imputate nu constituiau infracțiuni sub aspectul dreptului național sau internațional în momentul comiterii

acestora. Acesta susține că în 1944 nu era decât un soldat tânăr, plasat într-o situație de luptă în spatele liniei inamice și că în aceste condiții, el nu putea să prevadă că acțiunile sale s-ar analiza în crime de război. În plus, era imprevizibil că ulterior ar putea fi urmărit penal. Condamnarea sa, după restabilirea independenței Letoniei în 1991, ar fi un act politic din partea Statului Leton și aceasta nu ar corespunde unei dorințe reale a acestei țări de a respecta obligația sa internațională de a urmări penal criminalii de război. Printr-o hotărâre emisă la 24 iulie 2008, o cameră a Curții a decis, cu patru voturi contra trei, că a avut loc violarea articolului 7 § 1 din Convenție (a se vedea Nota informativă nr.110).

În drept – Articolul 7: această prevedere nu cere ca Curtea să se pronunțe asupra responsabilității penale individuale a reclamantului, această apreciere revenind în primul rând autorităților naționale. Funcția sa constă în a examina dacă exista o bază legală suficient de clară, având în vedere starea de drept la 27 mai 1944, pentru a condamna reclamantul, dacă urmărirea penală împotriva reclamantului i-a expirat termenul de prescripție și, în cele din urmă, dacă crimele pentru care reclamantul a fost condamnat în final erau definite în drept cu suficientă accesibilitate și previzibilitate. Existând contradicții privind faptele, Curtea a început analiza sa presupunând că, ceea ce este în mod special favorabil reclamantului, că sătenii decedați nu erau cetățeni obișnuiți, ci relevau de categoria combatanților sau a „civililor care au participat la ostilități”.

a) *Exista în 1944 o bază juridică privind crimele?* – Reclamantul a fost condamnat în temeiul articolului 68 § 3 din Codul penal din 1961, prevedere introdusă de către Consiliul Suprem la 6 aprilie 1993. Enunțând anumite exemple de acte constitutive de crime de război, această prevedere făcea trimitere la „convențiile juridice pertinente” pentru o definiție precisă a crimelor de război. Condamnarea reclamantului s-a întemeiat deci pe dreptul internațional, și nu pe dreptul național.

Curtea a examinat situația în dreptul internațional în 1944. Aceasta notează că, după o lungă perioadă de codificare de la mijlocul secolului XIX, statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nuremberg a definit de o manieră non-exhaustivă crimele de război care angajează responsabilitatea penală individuală a autorilor acestora. Doctrina recunoștea în acea perioadă că dreptul internațional, în special Convenția și Regulamentul de la Haga din 1907, definea deja crimele de război și cerea să fie pornite investigații împotriva autorilor acestora. Statului Tribunalului Militar de la Nuremberg nu era, prin urmare, o legislație penală *ex post facto*. Pe parcursul acestei perioade de codificare, legile și cutumele de război au fost aplicate mai ales de instanțele penale și militare naționale, investigațiile internaționale având un caracter excepțional. În consecință, apariția responsabilității internaționale a statelor bazată pe tratate și convenții nu a suprimat obligația statelor ce le revine în temeiul dreptului cutumiar, de a urmări și pedepsi persoanele care s-au făcut vinovate de violarea legilor și cutumelor războiului. Atât dreptul internațional, cât și dreptul național serveau drept bază urmăririi și stabilirii responsabilității la nivel național. În special, dacă dreptul național nu definea elementele constitutive a unei crimei de război, instanța națională putea să-și fondeze raționamentul pe dreptul internațional. Prin urmare, Curtea consideră că în mai 1944, crimele de război erau definite ca fiind acte contrare legilor și cutumelor de război, pe care dreptul internațional le expunea principiile fundamentale sub-adiacente acestei incriminări și prevedea o serie largă de exemple de acte constitutive a crimelor de război. Statele aveau, cel puțin, autorizația (dacă nu obligația) să ia măsuri pentru a pedepsi indivizii vinovați de asemenea crime, inclusiv în baza principiului responsabilității comandanților.

Curtea a examinat în continuare, în lumina a două „principii cardinale” a dreptului umanitar – „de a proteja populația civilă și bunurile cu caracter civil” și „a nu se

cauza dureri inutile combatanților” – dacă exista în acea perioadă o bază legală suficient de clară pentru crimele de război specifice pentru care reclamantul a fost condamnat. Aceste crime au inclus aplicarea față de săteni a relelor tratamente, rănirea și apoi moartea, aplicarea loviturilor și apoi moartea prin trădare, omorârea unei femei gravide care a fost arsă de vie și atacuri asupra localităților neapărate. În ceea ce privește prima infracțiune, în special în vederea articolului 23 lit. c) din Regulamentul de la Haga din 1907, relele tratamente și omorârea sătenilor erau contrare regulii fundamentale care proteja un inamic în afara luptei – nu purta arme în speță. Un asemenea individ nu trebuie în mod necesar să beneficieze de un statut juridic special, și nici să se fi predat în mod oficial. În calitate de combatanți, sătenii ar fi avut dreptul la protecție în calitate de prizonieri de război care au căzut în mâinile reclamantului și a unității sale și tratamentul și executarea sumară ulterioară a acestora, ar fi fost contrară unui șir de reguli și cutume de război ce protejează prizonierii de război. În ceea ce privește cea de a doua infracțiune, instanțele naționale s-au bazat în mod corect pe articolul 23 lit. b) din Regulamentul de la Haga din 1907 pentru a motiva o condamnare distinctă pentru aplicarea loviturilor și a morții prin trădare pentru faptul că au dus inamicii în eroare prin procedee ilicite (purtarea uniformei germane) care nu era sub amenințarea unui atac. În plus, condamnarea reclamantului pentru a treia infracțiune (omorârea unei femei însărcinate care a fost arsă de vie) se întemeia pe o bază legală plauzibilă, luând în considerare protecția specială acordată femeilor în timpul războiului de către instrumente vechi, cum ar fi Codul Lieber din 1863. În fine, în ceea ce privește cea de a patra infracțiune, articolul 25 din Regulamentul de la Haga din 1907 interzicea atacul localităților neapărate dacă acesta nu a fost „în mod imperios cerută de necesitățile războiului”. Niciun element nu arată că această excepție s-ar aplica în speță. Prin urmare, Curtea este convinsă că infracțiunile erau constitutive de crime de război. În calitate de persoana care a organizat, comandat și dirijat unitatea de partizani responsabilă de atac, reclamantul purta responsabilitatea conducerii acestor acte.

În concluzie, chiar presupunând că putem considera sătenii decedați ca fiind „civili care au participat la ostilități”, condamnarea și pedeapsa aplicată reclamantului pentru crime de război, comise în calitate sa de comandant al unității responsabile de atacul asupra Mazie Bati, se întemeia pe o bază legală suficient de clară având în vedere starea dreptului internațional în 1944. Dacă sătenii ar fi fost considerați ca „civili”, aceștia ar fi avut dreptul la o protecție și mai mare.

b) Au fost acuzațiile prescrise? – Urmărirea pentru crime de război la nivel național în 1944 ar fi cerut aplicarea dreptului internațional, nu doar pentru definirea acestor crime, dar, de asemenea, și pentru determinarea termenului de prescripție aplicabil. Prin urmare, termenul de prescripție național nu era aplicabil. Întrebarea esențială este dacă, într-un moment oarecare, inclusiv înainte de intentarea urmăririi penale împotriva reclamantului, o asemenea investigație trebuia să fie considerată prescrisă în temeiul dreptului internațional. În 1944, dreptul internațional nu prevedea nimic în domeniu și pe parcursul evoluției sale nu a fixat niciodată, niciun termen de prescripție. Rezultă că acțiunea împotriva reclamantului nu a fost prescrisă.

c) Previzibilitatea – Legile și cutumele internaționale de război erau în sine suficiente în 1944 pentru a constata responsabilitatea penală individuală a reclamantului, iar faptul că dreptul intern nu conținea nicio referință la legile și cutumele de război în acea perioadă, nu constituie un factor decisiv. Aceste legi constituiau o *lex specialis* detaliată, care fixa parametrii comportamentului criminal în timp de război, care se adresa mai întâi forțelor armate și, în special, comandanților. Având în vedere poziția sa de comandant militar, era rezonabil ca reclamantul să fi apreciat cu grijă deosebită riscurile pe care le implica operațiunea la Mazie Bati. Având în vedere caracterul vădit ilegal al relelor

tratamente și a morții cauzate sătenilor, chiar și o reflecție superficială a reclamantului, i-ar fi indicat că actele în cauză riscă să fie considerate crime de război pentru care, în calitate sa de comandant, în final îi putea fi angajată răspunderea sa individuală. Curtea respinge argumentul reclamantului, potrivit căruia, era imprevizibil din punct de vedere politic că va fi urmărit penal, deoarece este legitim și previzibil ca un stat succesor să intenteze urmărire penală împotriva persoanelor care s-au făcut vinovate de crime sub regimul anterior. Nu putem reproșa instituțiilor unui asemenea stat succesor că au aplicat și interpretat în lumina normelor ce reglementează orice stat de drept, ținând cont de principiile fundamentale pe care se bazează mecanismul Convenției, pe prevederile legale care în vigoare la momentul faptelor sub regimul anterior, în special dacă în cauză este dreptul la viață. Aceste principii sunt aplicabile la schimbarea de regim de tipul celui care a avut loc în Letonia după declararea independenței. În consecință, în momentul în care actele reclamantului au fost comise, acestea erau constitutive de infracțiuni definite cu suficientă accesibilitatea și previzibilitate de legile și cutumele de război.

Concluzie: absența violării (paisprezece voturi contra trei).

© **Consiliul Europei/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2012**

Limbile oficiale ale Curții Europene a Drepturilor Omului sunt engleza și franceza. Această traducere a fost realizată cu sprijinul Fondului fiduciar pentru drepturile omului al Consiliului Europei (www.coe.int/humanrightstrustfund). Nu obligă Curtea, care, de altfel, nu își asumă răspunderea pentru calitatea acesteia. Traducerea poate fi descărcată din baza de date HUDOC a Curții Europene a Drepturilor Omului (<http://hudoc.echr.coe.int>) sau din oricare altă bază de date în care Curtea a făcut această traducere disponibilă. Poate fi reproducă în scop necomercial, cu condiția ca titlul cauzei să fie citat în întregime, împreună cu referirea la dreptul de autor menționat anterior la Fondul fiduciar pentru drepturile omului. Dacă intenționați să utilizați vreun fragment din această traducere în scop comercial, vă rugăm să contactați publishing@echr.coe.int.

© **Council of Europe/ European Court of Human Rights, 2012**

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© **Conseil de l'Europe/ Cour Européenne des Droits de l'Homme, 2012**

Les langues officielles de la Cour Européenne des Droits de l'Homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>) ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante: publishing@echr.coe.int.